

הקורא פסוק ועושה אותו כמין זמר / קא.

תוכן:

הקדמה

נפק"מ נוספת לפי אפשרות ג - בזמן בית המקדש

עניינים נוספים בהלכה

פשט הגמרא - מחלוקת רש"י והיד רמ"ה מהו 'כמין זמר'

הדין שבגמרא לעניין לימוד

אפשרות א

הדין שבגמרא לעניין תפילה

אפשרות ב

סיכום

אפשרות ג

נפק"מ לפי אפשרות ג - מקור בהלכה

הקדמה

במבט ראשון, הגמרא עליה כתבתי את הסוגיא ערוכה ומסודרת, וכמו הרבה מקומות בפרק חלק שהם בבחינת הלוח ונסוע הנגבה שמקומם בקרב הלומדים בדרישה וקבלת שכר. אמנם שכלמדי גמרא זו, עלה במחשבתי צורך להרחיב כפי האפשר משום שאדם קרוב אצל עצמו ודברי רז"ל הם שעוררו בי את האהבה עד שתחפץ. ה' שפתי תפתח, תא ואימא לך. פעה"ק ירושלים משיעור א' מנהגי ללכת לשירת הבקשות בעש"ק, ומימי חורפי' בלילות השבת הארוכים היינו רגילים ללכת בעדת רעים חברים מקשיבים לקול חזנים שמשוררים שירת אילת אהבים לריבון העולמים. ותמיד שמעתי בקודש כיצד משוררים פסוקים בעלי ערגה וכמיהה לקב"ה ומלכותו במנגינות כאלה ואחרות, כל אחת אינה דומה לחברתה.

וכשראיתי את דברי הגמרא שלנו, הרגשתי צורך להעלות על הכתב ולברר העניין.

היה הרבה מה לכתוב כדי ה' הטובה אך ניסיתי לקצר ולהביא את העיקר ממה שרציתי לאסף ולחדש בידון. ועוד שבנוגע למה שמסתעף הלכה למעשה מהסוגיא הדברים מבוררים היטב כבר בדברי רבותינו האחרונים, ולא באתי אלא לנסות להוסיף ממה שהתחדש לי. כלל דמילתא, ניסיתי כמה שיותר להיצמד לעניינינו ולא להלאות בדברים מיותרים.

כתבתי לברר כאן בפשט הסוגיא לפי הראשונים והנפק"מ שיוצאות מכך. עוד הוספתי שני עניינים נוספים שקשורים לנידון דידן.

איתא בפרק חלק (קא):

"תנו רבנן: הקורא פסוק של שיר השירים ועושה אותו כמין זמר, והקורא פסוק בבית משתאות בלא זמנו - מביא רעה לעולם. מפני שהתורה חוגרת שק, ועומדת לפני הקדוש ברוך הוא, ואומרת לפניו: רבונו של עולם! עשאוני בניך ככנור שמנגנין בו לצים. אמר לה: בתי, בשעה שאוכלין ושותין במה יתעסקו? - אמרה לפניו: רבונו של עולם, אם בעלי מקרא הן - יעסקו בתורה ובנביאים ובכתובים, אם בעלי משנה הן - יעסקו במשנה בהלכות ובהגדות, ואם בעלי תלמוד הן - יעסקו בהלכות פסח בפסח, בהלכות עצרת בעצרת, בהלכות חג בחג. העיד רבי שמעון בן אלעזר משום רבי שמעון בן חנניא: כל הקורא פסוק בזמנו - מביא טובה לעולם, שנאמר ודבר בעתו מה - טוב".

וכן הוא במסכת כלה (א, ד) ושם כ' דמביא מבול לעולם.

הגמרא מונה שני דברים שמביאים רעה לעולם - קריאת פסוק כמין זמר, וקריאת פסוק בבית המשתה בלא זמנו. ישנן כמה נק' שיש ללבן בסוגיא זו ומן המסתעף ממנה לסוגיות אחרות בש"ס ופוסקים.

פשט הגמרא - מחלוקת רש"י והיד רמ"ה מהו 'כמין זמר'

אפשרות א

כשניגשים להבין את דברי הגמרא צריך לשאול בצורה מעשית, באיזה אופן אמרה הגמרא שעושים פסוק 'כעין זמר' ומה החיסרון בקריאת פסוק בבית המשתה בלא זמנו? ועל איזה אופן של בזיון הקפידה התורה? על פניו, אפשר לומר ש'כמין זמר' פירושו שקורא את הפסוק שלא כדרך קריאתו, כגון שלא לפי טעמי המקרא או סדר המילים וכד', שבדרך זו יש בזיון לדברי תורה שמורידים אותם במעלת הקריאה עצמה. וזה מסתבר לומר כך משום שבסמוך הגמרא אומרת שגם הקורא פסוק בבית המשתה בלא זמנו מביא רעה לעולם, ואם היה לפרש שהכוונה היא שקוראים את הפסוק כדרך שירה בעלמא ולא לפי טעמי המקרא - הרי שכבר הגמרא מנתה לעיל את האופן 'כמין זמר', ועוד דא"כ מה לי אם בבתי משתאות ומה לי אם קורא שלא בזמנו, ומה הגמרא באה להוסיף השתא? הלכך נראה לומר שיש בעיה לחסר בעצם הקריאה של הפסוק, ועל גבי זה יש בעיה לקרוא פסוקים מצד המאורע והזמן ואפילו אם קוראים את הפסוק כתקנו.

אכן רש"י פירש (ד"ה ה"ג הקורא) ש'כמין זמר' פירושו שקורא בנגינה אחרת שאינו נקוד בה. דהיינו שינוי טעמי המקרא, וזה נתון קבוע שאינו משתנה וכ"כ בס' יד דוד (שם).

וכן משמע ממש"כ בספר חסידים (סי' קמז):

"זמירות היו לי חוקיך (תהלים קיט נד) דוד מניח כל זמירות וזמירות שבעולם לעסוק בתורה היה קורא את הטעמים בנעימותיו ובטעמותיו ובזמירותיו אבל אותם ההולכים ואומרים המקראות דרך לצים והם בפייהם כשיר של עגבים עתידה תורה שתצעק עליהם ואומרת רבש"ע בניך עשאוני ככנור ובשעה שהם קוראים בי במרוצתם אז אינם קוראים במזמורי הטעמים".

ובסמוך מסביר רש"י (ד"ה הקורא) שהקורא בבתי משתאות פירושו שמיסב דרך שחוק על היין וקורא פסוקים בקול רם כדי לשחק בבני המשתה ולשעשע אותם, אבל אם קורא פסוקים בזמנו של משתה כגון על יין ביו"ט ואומר עליו פסוקים ודברי הגדה מעניינו של יום - מביא טובה לעולם, כפי שהעיד רשב"א בשם רשב"ח בגמרא. וצריך לומר כנ"ל בדעת רש"י שכוונת הגמרא שקורא פסוקים דרך שחוק אסור ואפילו כדרך קריאתם.

ויוצא שיש בעיה בשני עניינים:

א. עצם קריאת הפסוקים - שינוי הטעמים.

ב. המציאות בה קוראים את הפסוקים (אפילו בטעמים).

לפי זה יש לעיין ע"פ מה שפירש רש"י, הגמרא אומרת שהתורה חוגרת שק על פסוק שנקרא שלא בזמנו, אבל אם הוא נקרא בזמנו מביא טובה לעולם. מדויק מכאן שהתורה הקפידה על בזיון פסוקים לפי המציאות והמאורע בה קוראים אותם. מאידך מתחילת דברי הגמרא יוצא שהתורה הקפידה על עצם הקריאה באופן שהניקוד (הטעמים) לא ישתנו, וזה אינו תלוי זמן או מקום. ולעיל כתב שאם היה אפשר לומר ששני המקרים בגמרא מדברים באותו המקרה אז למה היה לגמרא לכפול את דבריה? אלא וודאי שאלו שני דינים שונים: א. קריאת פסוקים בלא טעמים. ב. קריאה דרך שחוק ואפילו בטעמים. לפי"ז יש לשאול האם נאמר שאדם שקורא פסוקים בקידוש של שב"ק או יו"ט שלא כדרך הקריאה בטעמים מביא רעה לעולם כדאמר' בגמ'?

אפשר לומר רש"י מודה שאין בעיה לשורר פסוקים בקידוש או הבדלה וכד', משום שיש היכר ברור שעושים את זה לשם הקב"ה, וכשעסוקים במעשה מצווה לפני ה' סובר רש"י דלא חציף איניש כולי האי לשורר בדרך בזיון ולא הקפידו בזה עד כדי כך, אבל בכל מקרה אחר שאין מצווה או מנהג נכון באמירת הפסוקים יש לשורר את הפסוקים כתקנם. לעומתם כל שירת פסוקים שלא כדרכם על היין שנראית כאמירת דברי נבלה והבאי אין לאמרם אפילו בזמנם, או שנאמר שכל שהוא מדין תפילה אז מינכר מילתא שזה לגבוה ולכן מותר.

ונראה להביא ראיה ממש"כ המג"א (או"ח תקס"י) על דברי המהרי"ל בעניין שירה וזמרה במשתה, שרק פיוטים

שנתקנו על הסעודה כגון פיוטי שבת מותר לאמרם, אבל פיוטים אחרים אסור. ונראה שהטעם הוא כדפירש רש"י משום היתול בפסוקים שקוראים אותם כדרך פיוט, אלא שרק בדברים המובהקים שמיוחדים לדבר מצווה כגון פיוטים שנתקנו על סעודת שבת יש היתר לשוררם דרך פיוט.

אמנם היה אפשר לדחות ראייה זאת, משום שדברי המג"א מוסבים על הלכות אבלות על חורבן ביהמ"ק, וכדאמרי' בגיטין (ו). 'זמרא מנלן דאסיר'. אבל דברי הגמרא שלנו נראה בפשטות לומר שדינם נאמרו גם לזמן שבית המקדש היה קיים, משום שניתן לראות שהגמרא לא חילקה בלשונה (ועוד יעויין לקמן). בנוסף, יותר נ"ל שעיקר הטעם אצלנו הוא משום בזיון תורה וזה נוהג אפי' בזמן הבית, אלא שלאחר החורבן רבו החומרות בין השאר בענייני שירה וזמרה להגבלת השמחה, משום צערנו על גלות השכינה ושריפת בית תפארתנו. ולכן היה נראה לומר שמש"כ המג"א זה לא משום זלזול בפסוקים אלא משום דיני אבלות, אבל האמת שמעיקרא שהיה מותר לשורר כל סוג של פיוט (אמנם יתבאר בסמוך שגם אפשר היה להוכיח שהדין שנאמר אצלנו 'התחזק' יותר בעת החורבן ולכן דברי המג"א עדיין 'נובעים' מטעמו של רש"י).

פירוש נוסף מבאר היד רמ"ה (ר"ה תנו רבנן) שלאחר שהביא פירוש רש"י הביא בפירושו השני ש'כמין זמר' כוונתו שקורא פסוקים דרך שחוק בעלמא, אבל מי שמכווין לשבח לקב"ה דרך ניגון שפיר דמי. וקריאת בבתי משתאות הוא בזיון תורה משום שאינו מתכווין לעסוק בתורה. ולפי היד רמ"ה היוצא מהגמרא הוא שהתורה קפידה על:

א. קריאת פסוקים דרך שחוק וקלות ראש (ואפילו בטעמים).

ב. קריאת פסוקים שאינו מכוון בהם לעסק התורה אלא לקריאה בעלמא.

וכאן היד רמ"ה חולק על פרש"י שאין קפידא בקריאת פסוקים שלא דרך קריאתם בטעמים, אלא רק שיקראם דרך שבח לקב"ה.

לפי"ז יוצא בקצרה שרש"י והיד רמ"ה נחלקו באותה ההגדרה: באיזה אופן גורמים לביזיון של פסוקי תורה.

אפשרות ב

חשבתי לומר שאולי אין חילוק בין רש"י לבין היד רמ"ה אלא שכל אחד דיבר במציאות שונה שקובעת את חומרת האיסור. רש"י פירש ש'כמין זמר' הוא שינוי מקריאת הפסוקים מדבר דווקא בעת מעמד הקריאה בתורה, אבל אליבא דהאמת במקום שאינו קורא בתורה אלא מזכיר פסוקים בעלמא לשבח לקב"ה גם רש"י יודה לפירוש היד רמ"ה שמותר.

רציתי להוכיח את זה ממש"כ בס' יד דוד (הובא לקמן) שהגמרא לא נפסקה להלכה לפי פירוש רש"י, משום שכיום אין אנו יודעים מהם הטעמים האמיתיים, וכיום יש הרבה מנהגים בטעמים בין הרבה קהילות, ולכן אי אפשר לקבוע מתי אותה קריאה היא כמין זמר. מוכח מדבריו שההגדרה ברש"י היא כשאדם משנה את הטעמים בקריאת התורה דווקא רק שלהלכה אין לנו הכרע האם קריאה בתורה במנהג אחד הוא שינוי מהמקור.

ועי' בשו"ע (או"ח סי' קמב) שכתב שאינו יודע לקרוא בתורה כהלכתה היינו 'בדקדוק ובטעמים'. וע"ע בהלכות קריאת שניים מקרא ואחד תרגום (ריש סי' רפה) ומש"כ המג"א (סק"א) בשם הרדב"ז שרק אם הוא בקיא בטעמים יקרא דרך ס"ת, ואם לא לא. אבל דרך קריאת שמו"ת בחומש פסק בשו"ת תשובות ונהגות (ב, רד) שאין חיוב לקרוא מדינא בטעמים, למרות שע"פ האריז"ל יש סוד בדבר לקורא בכל זאת בטעמים.

אמנם מהמשך העיון לא משמע שתפסו כך להסביר.

אפשרות ג

יש מקום לדון מהו הטעם בדבר האיסור הנזכר בגמרא, האם הוא משום בזיון והזולת בערך פסוקי התורה, או

שמה יש מקום לומר שיש גדר מסוים בו כן אפשר לשורר בבתי משתאות, אלא שהשירה נאסרה משום השמחה שנובעת כתוצאה מכך שיכולה להביא את האדם לידי שחוק קלות ראש. נראה שאולי חקירה זו תלויה בנפק"מ במחלוקת בין הראשונים בהבנת מה דאיתא בברכות בפרק אין עומדין (לא):

"אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי: אסור לאדם שימלא שחוק פיו בעולם הזה, שנאמר: אז ימלא שחוק פינו ולשונו רנה, אימתי - בזמן שיאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה. אמרו עליו על ריש לקיש, שמימי לא מלא שחוק פיו בעולם הזה מכי שמעה מרבי יוחנן רביה".

בדין הזה של 'אסור לאדם שימלא שחוק פיו' נחלקו הראשונים מה הכוונה הגמרא באומרה 'בעולם הזה':

א. דעת הרמב"ן בתורת האדם (מוה"ד שוועל עמ' רסד) שהכוונה בגמרא היא לימי הגלות דווקא.

ב. אמנם רבינו יונה מפרש (כא: בדפי הרי"ף) דאין חילוק בזה וגם בימי בית המקדש קאמר שלא ימלא שחוק פיו, משום ששמחה יתירה מרגילה את האדם לשכוח את המצוות (וכתב שם עוד רבינו יונה 'כמו שאמרנו למעלה'. וכוונתו למה דביאר לעיל מייניה (כא: ד"ה וגילו ברעדה) שאומרים בגמרא במקום 'גילה שם תהא רעדה', שהטעם הוא כדי שלא יימשך מתוך השמחה לתענוגי העולם וישכח ענייני הבורא).

וכ' עוד בשיטמ"ק (שם) שאין דין זה משום אבלות החורבן ודלא כהרמב"ן, וכ"כ המהרש"א בח"א (שם). וע"ע במהרש"א אצלנו (ד"ה שמביא), והמגן אברהם (תקס, יב) כתב לפמ"ש באבות (ג, יג) ששחוק וקלות ראש מרגילין לערוה, וכ"כ ערוה"ש (שם, ח). והוסיף השיטמ"ק שלימות המשיח דליכא יצה"ר ליכא למיחש.

וכ' השל"ה (גיטין ז) דיותר מסתבר הטעם של רבינו יונה, משום שנאמר בגמרא 'אסור וכו' בעולם הזה', ולשיטת הרמב"ן היה צריך להיות כתוב 'בעת החורבן', ומסתימות דברי הגמרא ש"מ שלמלאות פיו שחוק אסור לעולם, אם לא בעת הגאולה ממש. וכפי שכ' בשיטמ"ק. ושתי שיטות אלו הביא הב"י (או"ח ס' תקס) ובשו"ע (סעיף ה) פסק וסתם כרבינו יונה וכ"כ הנושאי כלים.

היה אפשר להציע שרש"י והיד רמ"ה נחלקו בגמרא שלנו באיזה זמן נוהג הדין של הגמרא. תחילה נאמר שהיד רמ"ה סובר כרבינו יונה שהגמרא דיברה בכל זמן ובכל מקום, ולכן עיקר הקפידא היא שלא לשורר בדרך שחוק וקלות ראש (אמנם לפי מה שהתורה אומר עשאוני בניך וכו' צ"ע). אבל לפי רש"י הדין של איסור למלא שחוק פיו הוא כהרמב"ן שנאמר לימי הגלות והחורבן ממילא אפשר לומר שהיא הנותנת, שהמרחב בו הדין יכול לבוא לידי ביטוי מצטמצם משמעותית בשל האבלות על חורבן הבית.

וכאן המקום ליישב את הראייה שנוכרה לעיל בשם המג"א, שלפי רש"י יוצא שגם איסור קריאת פסוקים דרך שירה הוא גם בעצם מדין אבלות כפי שהתבאר לעיל, ולכן הדברים עולים בקנה אחד. וכך משמע גם בט"ז (סק"ז) שהיה היתר לשמוח ולמלא שחוק פיו בסעודת מצווה לפני חורבן הבית, אלא שמהחורבן ואילך נאסר למלא פיו שחוק אפילו בסעודת מצווה.

אבל הן אמת חפצת, ונראה שהטעם של רבינו יונה הוא השייך בהבנת דברי הגמרא אצלנו, שעיקר הקפידא בשירת הפסוקים היא שהאדם לא יימשך כתוצאה מזה לשמחה יתירה הוללות וקלות ראש, ולא משום חיוב העדר שמחה על אבל החורבן כדאמר הרמב"ן. ועוד מסתבר יותר לומר בפשטות וכו' בשל"ה שמפשיטות וסתימות הגמרא עולה בבירור שדברי הגמרא מוסבים על כל מקום וכל זמן. לכן נראה להסביר אחרת:

בתחילה כ' שרש"י והיד רמ"ה נחלקו באותה הגדרה 'כמין זמר' כיצד להסביר אותה.

לפי האמור אפשר לומר שהם נחלקו בעצם ההגדרה, וכל אחד לשיטתו. למרות שפחות מסתבר להסביר את הגמרא שלנו כהרמב"ן, אפשר לומר דון מינה ואוקי באתרין טעמו של הרבינו יונה, ולהסביר את החילוק בין רש"י לבין פירוש היד רמ"ה באופן אחר מהנ"ל.

למסקנה יוצא: שלפי רש"י האיסור הנזכר אצלנו הוא משום בזיון דברי תורה, ולכן היא הנותנת שפירושו

שקריאת פסוקים שלא כדרך קריאתם מביאה רעה לעולם.

אבל לפי פירוש היד רמ"ה אם נאמר שכל הטעם הוא כדרכינו יונה משום קפידא שלא יבוא אדם לידי שחוק וקלות ראש, אז כל מה שמשורר לקב"ה דרך שבח אין בזה משום 'מביא רעה לעולם'.

נפק"מ לפי האפשרות ג- מקור בהלכה

כ' בס' יד דוד (קא. ד"ה הקורא) שלפי רש"י לא מצינו פסק הלכה לגמרא הזו, משום שלשיטתו של רש"י שהאיסור הוא בשינוי הטעמים, הרי שכיום כל מדינה ומדינה עיר ועיר כלשונם שקוראים לפי מסורת הטעמים שלהם, ולכן אין לנו הכרעה ברורה מה הם הטעמים הנכונים והמוחלטים שבהם צריך לקרוא את התורה אלא רק מנהג המקום שאסור לשנות ממנו. וכ' שם עוד שהגמרא דידן לא נזכרה בשו"ע וברמב"ם משום הטעם הנזכר שרבו מנהגי הטעמים ולכן כיוון שאין ידוע כעת מהו 'כעין זמר' לא העתיקו אותו.

אמנם לפי מש"כ לעיל אם נאמר שנימוקו של היד רמ"ה הוא אליבא הרבינו יונה, הרי שדברי הגמרא שלנו פסוקה בש"ס ובשולחן ערוך להדיא.

נפק"מ נוספת לפי אפשרות ג- בזמן בית המקדש

לפי המח' בראשונים בטעם האיסור למלא האדם שחוק פיו בעוה"ז, אפשר להבין גם האם האיסור בגמרא שלנו הוא איסור בעל טעם עצמאי והוא שחוק וקלות דעת, או שהוא נספח לסוגיא בגיטין (i). שמדברת בזמרא שנאסרה משום החורבן.

כ' המהר"ל (נצח ישראל פרק כג) שלמרות שהגאונים התירו לתת שיר ושבח לקב"ה, אין היתר לעשות כך על היין כי איך יהיה שבח ושיר לקב"ה ככלי זמר על השתייה. וכ' עוד לדעתו דאף בשעה שבית המקדש היה קיים אסור היה להזכיר שמו בשכרות.

ותמה על דבריו הרב יעב"ץ בס' מור וקציעה (ס' תקס), דאמרינן במשנה (סוטה מח). משבטלו סנהדרין בוטל השיר מבית המשתאות. ופי' בירושלמי (ט, יב) הטעם דמשם ואילך אין אימת סנהדרין עליהם, ואומרים בו דברי נבלה ולכך נאסר. ומוכח משם דלפני החורבן היה מותר להסב על היין ולשבח לקב"ה. וכ' שם לתת טעם למה שכתב המהר"ל משום גזירה שלא יבואו לומר בו דברי נבלה, ועל זה היה ליעב"ץ קשה, דאם בזמן סנהדרין היה אימה על הציבור איך אנתנו נקום לעקור גזירת חכמים ונאסור גם שירה על היין.

בקצרה יש להקדים לתירוץ את היוצא מהמח' ראשונים הנז'. העולה מכל האמור הוא שיש שני איסורים לשורר ולזמר: א. משום חשש לשחוק ופריצות ב. משום אבל על החורבן. ולפ"ז מהחורבן ואילך שני הטעמים נוהגים כאחד.

משום הכי נראה לי שלא קרב זה אל זה ואין קושייתו של הרב יעב"ץ שייכת לכאן, ועוד שהרב בעצמו חש בזה דכ' טעמו של המהר"ל משום חשש פריצות. והוא משום שוודאי שלפי החורבן כשהיה אימת הסנהדרין לא היה חשש לדברי נבלה, אבל צ"ל שה"מ כשמסיבים על היין בתוך הסעודה שאז האדם פחות נוטה להשתכר כשהוא אוכל, ובאופן כזה משום אימת הסנהדרין אין האדם נמשך לומר דברי נבלה על היין וזה מה שהיה מותר בזמן הסנהדרין. אבל במיסב על יינו בלבד יש חשש יותר גדול שהאדם יימשך אחר שתייתו להתל פסוקים ולומר דברי שחוק והיתול, ובהכי שייך לגזור אפילו בזמן שהסנהדרין על עמדו ולא חסר המזג.

וכן ראיתי שכ' בהג' מרדכי (גיטין רמז שיד) בשם תוס': "זמרא מנלן דאסור מצאתי בתוס' במשתה בלא אכילה הוא דאסור דזהו דרך העובדי כוכבים אבל במשתה של אכילה מותר". והנראה לי שאין כוונתו 'דזהו דרך עובדי כוכבים' לע"ז, אלא הכוונה לסתם גויים (ועוד שבהרבה מקומות שינו את הנוסחה של 'גויים' לעכו"ם משום הצנזורה בתקופתם) שדרכם להשתכר בדרך הפקרות. וכ"ה בשבולי' הלקט (שבת כח):

"ואני תפילתי פי' רבינו שלמה זצ"ל הטעם לפי שכתוב למעלה הימנו ישיחו בי יושבי שער ונגינות שותי שכר, אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם ביום שמחתם של אומות העולם וביום אידן הם שותין ומשתכרין ומנגנים בבתי משתאותם כל היום ואינן מזכירין שמך".

ורדיקא דאמר 'שותין ומשתכרים' ולא אוכלים (ע"ע מגילה יב:).

ואולי אפשר ולומר שהמח' בין הרמב"ן לרבינו יונה בשיטתו היא מח' בין היעב"ץ למהר"ל. המהר"ל סובר כדעת רבינו יונה והיד רמ"ה, שעל גבי הטעם של אבל החורבן יש לנו חיוב גמור לדעת לערב את השמחה ביראה, כדי שלא נבוא לידי פריקת עול, והאיסור הוא מדין 'אסור לאדם שימלא שחוק פיו בעולם הזה', ולכן יש טעם לאסור זמרה עוד לפני חורבן בית המקדש. אמנם הרב יעב"ץ סובר כהרמב"ן דלא מצינו טעם נוסף לאסור זמרה אלא משום שנחבל אוינו ונפרע פארנו וזבול מקדשנו חרב בעווננו, ולכן אין סיבה לאסור זמרה בזמן שבית המקדש היה קיים אפילו אם לא בשביל שתיית יין בלבד.

עניינים נוספים בהלכה

הדין שבגמרא לעניין לימוד

נראה לכתוב בקצרה ולהביא כמה ראיות שאין קפידא לשורר פסוקים דרך לימודו של אדם, וכל מה שהחמירו בגמרא אינו נוגע לעניין לימוד, ולכן נראה שגם רש"י יודה בזה שאפשר לשם כך לקרוא את לימודו כהרגלו גם אם תוך כדי קורא פסוקים שלא בטעמיהם.

א. כדאמר' במסכתנו (צט.-צט:): דברי ר' ע' במעלת החזרה והשינון 'זמר בכל יום זמר בכל יום' ופשוט שאין אדם שלא קורא פסוקים דרך לימודו, ואם זאת יש לשיר תוך כדי הלימוד כדי שיהיה חקוק בזכרונו.

ב. היה מקום לשאול מהגמרא בסוטה (לה:): "דרש רבא מפני מה נענש דוד מפני שקרא לדברי תורה זמירות שנאמר זמירות היו לי חקיק בבית מגורי אמר לו הקדוש ברוך הוא ד"ת שכתוב בהן התעייף עיניך בו ואיננו אתה קורא אותן זמירות". וכ' בשו"ת משנה הלכות (ו, קז) שמבואר דאין לקרוא זמירות, אמנם החילוק פשוט דהתם קראן דוד זמירות לנפשיה ליהנות בהן אבל לשם לימוד ולהתעוררות אדרבה יותר טוב ללמוד בנגינה ואין בזה שום חשש איסור.

ג. ועוד דמצינו במגילה (לב:): "אמר רבי יוחנן: כל הקורא בלא נעימה ושונה בלא זמרה - עליו הכתוב אומר וגם אני נתתי להם חקים לא טובים וגו'" (אמנם רש"י פירש (ד"ה נעימה) כגון טעמי המקראות, ולפ"ז לא יצאנו מידוי הספק, ולמרות זאת רש"י השאיר פירוש המילת 'זמרה' ולא פירשה. התוספות שם פירשו (ד"ה והשונה) שהכוונה שהיו נוהגים לשנות המשניות בזמרה, ולכן נראה שגם הכי ס"ל לרש"י. ואמנם שהיה אולי לחלק בלשון של הגמ' בין 'לקרות בנעימה' ו'לשנות בזמרה', אלא שראיתי בשו"ת משנה הלכות (ו, קז) שהביא את דברי הגמרא דמגילה ולא חילק, ופסק בפשטות דניגון לשם לימוד או לשם דביקות אין זה בכלל דברי הגמרא שלנו הקורא פסוק וכו'). וע"ע יד דוד על הגמרא דידן.

הדין שבגמרא לעניין תפילה

לפי השבולי הלקט הנזכר לעיל אפשר לומר פשט נוסף בגמרא. לא משום בזיון או קלות ראש נאסרה שירת פסוקים שעין זמר, אלא משום שבאופן כזה אדם נדמה לגויים שזה עיקר החסרון, שהרי ע"י שחיקת סממנים והידמות לגויים אנו בדלים מהיותנו עם סגולה וגוי קדוש. ואמת שבגמרא כתוב שהתורה חוגרת שק וטוענת לפני הקב"ה שבנינו עשו אותה ככינור שמנגנים בו ליצים, ויש גירסא שלפני הצנזור היה כתוב 'גויים'.

ולפ"ז יוצא מהגמרא שיש קפידא שלא יהיה דמיון בקריאת פסוקי תורה לגויים. וכ' בספר חסידים (סימן תשסח) "מי שקולו נעים יזהר שלא יזמר ניגוני נוכרים, כי עבירה היא, ולא ניתן לו קול נעים אלא לשבח לבורא יתברך ולא לעבירה". ונחלקו האם כוונת ספר חסידים הוא בשירת שירי הנכרים עם המילים או רק ניגון מילות קודש

באמצעות לחני נכרים ונגינותם.

בשׁו"ת הרי"ף (ס' רפא) משמע שהבעיה היא רק באופן שמרנן בשירי ישמעאלים ומוציא מפיו דברי נבלה, ודווקא במילים. אמנם בס' מעשה רוקח (תפילה ח, יא) הבין ככוונת רבי יהודה החסיד בספר חסידים הנ"ל שאפילו כשהשיר מצד עצמו יהיה קודש, ניגון הנוכרים שבו יפסידהו, כי הכניס הטינופת במקום הקדושה. וע"ע בכף החיים פלאג'י (יג, ו).

אבל ככלות הכל כ' הרב החיד"א בברכ"י (ס' תקס) לדחות את דברי המעשה רוקח הנ"ל. וע' בשׁו"ת יחוה דעת (ה, ב) שכתב לחזק את דברי החיד"א, והוסיף שכן מנהג ישראל שנהגו לשורר בתפילה מילות קודש בהלבשת מנגינות נוכריות ולהכניסן תחת כנפי השכינה לגיירן.

אמנם לא התבאר בדברי בעל ספר חסידים אם נאמר שמותר לנגן שירי גויים האם זה נאמר בשירי נבלות שלהם בעלמא או אפילו שלחנים שמיוחדים לעבודה זרה שלהם.

במקום אחר (ס' רלח) משמע מדברי ספר חסידים שהבעיה היא במנגינות של ע"ז דווקא: "לא ילמוד אדם לגלח אותיות ולא ינגן לפניו זמר נעים פן ינגן הגלח בע"ז שלו אותו נגון. וכל שמנגנים בפני ע"ז לא יעשה אותו נגון להקב"ה". וכן פסק הרמ"א (או"ח נג, כה) בשם הכל בו שהמרנן בשירי נכרים ממחין בידו ואם אינו שומע מעבירין אותו. וכתבו במג"א (ס"ק לא) והמשנ"ב (ס"ק פב) שהרמ"א הוא כמובא בס' חסידים (ועל מש"כ הרמ"א בדרכי משה (סק"י) בשם הכלבו אך שינה וכתב 'ערב' ולא 'נכרים' דמשמע אפילו שאינו מיוחד לע"ז, כתב בשׁו"ת ציץ אליעזר (יג, יב) שכוונתו שם שמרנן בכל שירי ערבים וזה אסור בכל גוונא (כדמשמע בתשובת הרי"ף הנ"ל), אבל מה שכתוב 'נכרים' וכס' חסידים הכוונה שמשורר בתפילתו במנגינת עבודה זרה). ואכן כ' הב"ח בתשובה (ס"ס קכז): "מה שמזמרינ בבתי כנסיות בניגונים שמזמרים בהם בבית תפלתם, נראה שאין אסור אלא דוקא באותם ניגונים שהם מיוחדים להעכו"ם, מאחר שהוא חוק לע"ז, כמו מצבה שאסורה בכל מקום מפני שעשאוה כנענים חוק לע"ז וכו', אבל אם אינם מיוחדים, נראה דאין בזה איסור וכו'".

היוצא מדברי החסידים והב"ח שעיקר הקפידא היא בהלבשת ניגוני תפילת עובדי עבודה זרה, אבל כל שאר שירי עגבים שאין בהם מעניין עבודה זרה מותר. וכ"כ בשׁו"ת וישב הים (ב, ז) והציץ אליעזר בתשובה הנז'. ולעניין הזה להלכה למעשה במה שנוגע לגמרא שלנו פסק בשׁו"ת יחוה דעת הנז' וכן בשׁו"ת יביע אומר (ג, טו: ו, ז) שהמנהג כדפי' היד רמ"ה. וע"ע בשׁו"ת וישב הים (ב, ז) ובשׁו"ת להורות נתן (י, יד).

סיכום

א. הצענו פשט למה שנחלקו הפירוש רש"י והיד רמ"ה בהבנת הגמרא דידן: מה הגדר של בזיון באמירת פסוקי תורה שעל כך נאמר שמביא רעה לעולם – שלא כדרך קריאתו או רק שאינו בדרך שבח לקב"ה.
ב. הצעה משנית לכך שרש"י והיד רמ"ה לא נחלקו, אלא שכל אחד דיבר לפי המקרה שלו.
ג. פשט שלישי, בו נחלקו רש"י והיד רמ"ה: האם הטעם בגמרא הוא משום בזיון גופי תורה או משום מדין שאסור לאדם למלא שחוק פיו בעולם הזה.
ד. הנפק"מ שיוצאות מן הפשט הזה:

- א. מחלוקת הרמב"ן ורבינו יונה בדין 'אסור לאדם שימלא שחוק פיו בעולם זה'.
- ב. האם הגמרא דידן נפסקה בשׁו"ע.
- ג. מח' בין המהר"ל ליעב"ץ האם היה אסור לשורר על היין בלבד גם בזמן שבית המקדש היה קיים.
- ה. עוד עניינים בהלכה שקשורים לנ"ד:
- א. לעניין שמותר לזמר פסוקים דרך לימודו.
- ב. לעניין לשורר ולזמר בתפילתו, ובכלל זה לעניין הלבשת מנגינות שמקורם אצל הגויים – האם אסור בכלל או רק בדבר שעיקרו מעבודה זרה.